

IRODALMI SZEMLE.

Itália.

Úti rajzok és tanulmányok. Irta *Berzeviczy Albert*. Budapest 1899. Franklin-Társulat. 8-adr. 215 l.

Bármennyi örvendetes jelét lássuk is irodalmunk komoly termelésének, szépművészeti életünk fellendülésének, nem tagadhatjuk közéletünk utilitarius jellegét. Hiába leplezzük az eszményi dolgok iránti közönyünket, hasztalan hirdetjük tudományos, irodalmi, szépművészeti állapotaink örvendetes haladását, hiába erőszakoljuk magunkra is, másokra is az ideális célokért való nemes felhevülés látszatát; a meg nem czáfolható, sajnálatos tény mégis csak az, hogy az anyagi érdekek minden téren előrenyomódnak s visszaszorítják; elnyomják az eszmék, az ideális törekvések iránt való közérdeklődést. A közgazdasági kérdések általános figyelem és érdeklődés tárgyai, a szellemi mozgalmak csak szűk körre terjedő hullámgyűrűt vetnek. Ki érdeklődik ma a képzőművészeti akadémia, a harmadik egyetem, a szépművészeti múzeum iránt? De az egész nemzet közérdeklődése tárgyát képezte a valutarendezés, a relatio ügye; napról-napra évről-évre folyton és állandóan lesi, várja és mohón falja a híreket mindenki a quotáról, a bankügyről, az önálló és közös vámterületről, a kiegyezésről.

Ha kevés vigasztalást nyújt is, de még is van valami megnyugtató abban a jelenségben, hogy a jelzett közállapotok mellett is évről-évre szaporodik a szépművészetek népszerűsítését, közönségünk ízlését, szépművészeti érzékét fejlesztő, ápoló művek száma. A magy. tud. Akadémia régebben Symonds-nak az olasz renaissance-ról szóló érdekes és tanulságos művét fordíttatta le nyelvünkre, újabban Ruskinnak Velence köveiről írt munkáját. Egy pár évvel ezelőtt a *Kosmos* irodalmi részvénytársaság adta ki *Dessewffy* Arisztid díszművét *Velenczéről*, az idei karácsonyi könyvpiacra az Athanaeum boesátotta ki a gazdagon illusztrált *Rómát*, most *Berzeviczy* Albert teszi közzé a *Budapesti Szemlé*-ben írt cikksorozatát *Itáliá*-ról, melylyel igazán lekötelezte nemcsak a szépművészetekkel foglalkozó szakférfiakat, hanem a szépművészetek iránt már-már érdeklődni kezdő művelt nagy közönséget is.

Berzeviczy Albert valóban kettős czélnak felel meg *úti rajzok- és tanulmányok*-nak nevezett derék könyvével, mert a mi benne *tanulmány*, az igazán alapos studium eredménye, a szakférfiak legmagasabb várakozását is kielégítő komoly irodalmi termék, a mi pedig *úti rajz*, az remek stílusban megírt vonzó olvasmány, valóságos csemegéje a művelt, nem a „nyájás“ olvasó közönségnek, annak, a mely nemcsak „nyájás mosolylyal“ veszi kézbe olvasmányát, hanem tanulni vágyó kíváncsisággal, aztán józan, okos és „elfogulatlan“ itélettel teszi le kezéből.

A könyv — meg kell jegyeznünk — nem a legújabbban szárnyrakelt hangzatos szépművészeti buzdítások hangulata nyomán keletkezett alkalmi írat, hanem egy évtizedet meghaladó komoly tanulmánynak s Italia classicus földjén tett és megismételt utazások, fel-felújított benyomások magvas eredménye, mely magában foglalja *Berzeviczy* írói egyéniségének minden előkelő kvalitását.

Mint a szóló művészetek (miként a német mondja: *redende Künste*) előkelő képviselője hosszú parlamenti szereplésénél, államférfiúi multjánál fogva régen ismert, elismert, s még politikai ellenfelei által is méltányolt alakja közéletünknek *Berzeviczy* Albert. Mint publicista kevésbbé termékeny, de mindig tartalmas és elegans, ki az actualitás mellett mindig tudott a maradandóság számára is tartalmat vinni be dolgozataiba. Mint író és szónok mindenkor gondos stílista, ki sem írataiban, sem szónoklataiban soha sem tagadta meg finom izlését, éles nyelvérzékét, kifejezéseinek választékosságát. A francia író mondását: le styl e' est l' homme alig lehet találóbban alkalmazni valakire, mint *Berzeviczyre*. Megjelenésében választékos és elegans, parfume-ök, illatszerek és kenőcsök nélkül, a ki kerüli a pongyolaságot külsejében, modorában, szavaiban, sőt még gestusaiban is, inkább ünnepies mint köznap, inkább merev, mint hajlékony, de pose-ok és csinált formalítások nélkül. Hogy talán hideg, mint a márvány?! Meglehet, de ez talán inkább dícséret mint gáncs, főleg ma, mikor oly bővében vagyunk a viaszbaboknak.

Nem utolsó érdeme *Berzeviczynek* a közoktatásunk fejlesztése érdekében kifejtett munkássága. Ott láttuk Trefort oldalán mint hű tanácsosát, buzgó munkatársát s nehéz kérdésekben helyettesítőjét. Fontos közoktatásügyi kérdésekben hallatta szavát, érvényesítette tanultságát s elősegítette oktatásügyünk javulását. Később végigküzdötte az egyházpolitikai nagy harczokat, sohasem restelve, soha nem titkolva liberalis felfogását, melyet volt bátorsága megvédelmezni a klerikalis támadások ellen.

A könyv, melyben olaszországi élményeit és tanulmányait adja elő *Berzeviczy*, új világitásban tünteti elénk ismert alakját. Mint műtörténeti szaktudóst látjuk magunk előtt, kit megszoktunk eddig a nevelés- és oktatásügy munkásának s a napi politika szereplő férfjának tekinteni. Nem akarjuk alakját hasonló szereplésű más kiváló egyéniségekhez mérni, mert helyesebb eljárásnak tartjuk kit-kit önmagában, saját egyéni értéke

szerint, a saját előnyeihez s esetleges fogyatkozásaihoz mérten, — de mindencetre önmagából ítélni meg. De nekünk mégis úgy tetszik, hogy *Berzeviczy* ez új könyvével úgy áll előttünk, mint Disraeli, Gladstone, Castelar, a kik egy-egy időre elvonulva a politikai élet mindennapi harczeitól, belemerültek irodalmi, népművészeti tanulmányaikba s nevükhöz méltó irodalmi alkotásokat létesítettek. A mint Disraeli nem restelhetette regényírói működését, vagy Gladstone Homeros-studiumait, vagy Castelar az olasz művészet és vallás felől írt fejtegetéseit, akként büszke lehet *Berzeviczy* Itáliáról írt szépművészeti tanulmányaira, mert a koszorú, melyet ebbeli munkásságával szerzett magának, nem hervadóbb virágokból van fonva, mint a minöket eddigi politikai és államférfiúi szereplésével kivívott.

A ki könyvének első cikkét elolvassa, mely *Perugia*-ról szól, megismerheti belőle az egész művön átvonuló módszert. Nem bőbeszédű útleírást, nem úti kalandokban bővelkedő, szórakoztató, könnyű olvasmányt, de nem is forrásművekre támaszkodó száraz historiát talál benne, hanem szakszerű komoly tanulmányokon alapuló, érdekes és tanulságos műtörténeti fejtegetéseket, igen sokszor alapos és találó műkritikát, a mely irodalmi műfaj nálunk eddig még nem valami gazdag művelésnek örvend. A könyvnek csaknem minden lapján kidomborodik szerzőjének egyénisége; előszeretettel írja le ugyanis szerzett benyomásait s ez eredetiséget ad az előadásnak.

Nagyon csodáljuk az, a ki Baedeker-szerű tájékozást vár a könyvtől. Nem adja *Perugia* topographiai leírását, nem szól a város sétányairól, látványosságairól, még középületeit is csak mellesleg említi, a mennyiben szépművészeti szempontból említést érdemlők. Az egyetemet, az olasz egyetemek egyik leghíresebbjét, éppen csak hogy megemlíti, de egy szóval sem méltatja culturtörténeti szerepét, gazdag gyűjteményeit. Az *Il Cambio*-t, a *San Severo*-t, a *Palazzo Comunale*-t felemlíti ugyan, de az utóbbiban elhelyezett nagyszerű képtárat, a *Pinacoteca Vanucci*-t s annak az egyes művészekről elnevezett termeit, berendezését, tartalmát éppen nem ismerteti. Annál részletesebben szól *Peruginoról*, az umbriai festőiskola fejről, *Raphaelnek* is mesteréről, „a ki melléknevéért dicsőségét hagyta örökül“ *Perugiának*, nem ugyan „szülő“, hanem „nevelő“ városának, — mert nem itt, csak a szomszédságában született.

A könyv valósággal *in medias res* kezdi meg tárgyát. Nem indul ki *Velenczéből*, vagy *Nápolyból*, nem halad a vasút mentén, hogy meg-megállapodva egy-egy nevezetesebb állomáson, kirándulást tegyen a megtekintendő látványosságok végett, s aztán folytassa útját a „menetrend“ szerint tovább. *Toscanában* terem egyszerre, a mely tartomány a legnagyobb számmal szülte *Italia* legkiválóbb nagy férfait. Itt kezdi tanulmányainak eredményeit közzétenni, s minden egyes fejezetben más-más képet tár elénk, más és más történetet ad elő: *Assisi*, *Tivoli*,

Verona, Siena, Ravenna, Ferrara, Pádua, Pisa, Genua és szomszédsága, Miláno mindegyik egy-egy önálló tanulmány, mindegyiknek megvan a saját maga tárgya, anyaga. Megismerteti valamennyinek culturtörténeti multját, szépművészeti jelentőségét, nevezetes műemlékeit, műkincseit, jeles szülőtteik kiváló alkotásait.

Élénk érzéket s „az örökké kék ég” honának természeti szépségei iránt nyilvánuló finom megfigyelést tanusít a szerző Italia természeti szépségeinek leírásában. Megragadó színekben festi le a velencei szt. Márk teret, Nápoly gyönyörű fekvését, Castellammare és Sorrento bájos vidékét, Genua nagyszerű látványát, a Pallavicini-kerteket Pegliben, az olasz Rivierát, a Mediciek- és Nervi kertjeit, a bújá növényzetet, a gazdag flórát. Ép oly kedvteléssel tekint végig a nápolyi Villa Nazionale rendezett sétányain, mint az olajfa-erdők szürkés-zöld tömegén. Észreveszi és figyelemre méltatja a gazdagon diszló piniákat és az út-széli cactusokat. Valóságos elragadtatással nevezi csodálatos világnak Italiát, a hol a természet mindennemű szépségét feltalálhatni: az égbre nyúló havast s a kalászos rónát, a virágos ligetet s a vad sziklát, a csöndes erdei magányt és a háborgó tengert, a talaj és a növényzet minden fáját, a mi csak az érzékeket gyönyörködtetni képes.

Ez az élénk megfigyelése a természet örök és változatos szépségeinek, még inkább az az eleven érdeklődés a modern társadalmi élet és socialis állapotok iránt, melylyel rajzolja Nápoly mozgalmas, lármás életét, melylyel párhuzamot von az antik és modern Róma között, melylyel vizsgálja és fejtegeti Miláno változatos sorsát — ébreszti fel bennünk a vágyat, vajha Berzevíczy megírná könyvének II-ik kötetét is, *Italiá-jának* pendant-jául *Siciliát*, melynek historiai fényes multja, áldott éghajlata s szépművészeti emlékei a történeti mult, a természet szépségei s az emberi szellem örökbecsű alkotásai iránt egyformán érdeklődő lelkének bő anyagot szolgáltatnának a feldolgozásra.

Palermo, Messina, Catania remek tájképei, citrom és narancs-ligetei, antik és modern műkincsei, az Aetna fenséges panorámája, Taormina emlékei, a Scylla és Charybdis legendái, Syracusa „beszélő” kövei, görög és római színházai, fürdői, katakombái érdekes frescoival, az ó- és új város közötti ellentét, a világverő ó-kori hősök s a mai szegényes ivadék közötti párhuzam, a világ legnagyobb hadvezéreinek: Hannibálnak, Timoleonnak, Belizárnak a syracusai mezőkön maig is és örökké élő emléke, a syracusai zsarnokoknak, főleg Dionysiosnak története, Girgenti socialis állapotai, az egész sziget lakosságának lelkületét jellemző camorra és maffia, mind megannyi érdekes tárgy volna a szerző élénken megfigyelni tudó szellemének, sociologiai éles analýsisének, valamint és főleg előszeretettel folytatott műtörténeti és cultur-historiai fejtegetéseinek.

Ez utóbbi szempontokat emelem ki legnyomatékosabban, mert az *Italia* című kötetnek legszebb, legtanulságosabb, legértékesebb

részeiül én ezeket tekintem. Italia, de sőt az emberiség műveltség-története egy-egy sikerült fejezetének tartom azokat a jellemzéseket és kortörténeti képeket, melyekben Olaszország egy-egy kiváló flát vagy nemzetségét rajzolja. Azok a sorok, melyekben Michel-Angelot, Savonarolát, Macchiavellit, Fiesolet, Lionardot, Giottot, Pisanot, a Viscontiak, Mediciek, Sforzák, Borgiák, Esték szerepét és jelentőségét rajzolja, mintha nem is írott sorok, hanem érzébe öntött s finoman cisellált emlékei volnának az illető történeti alakoknak.

Érdekes és tanulságos a világtörténeti korok s a szépművészetek fejlődésének, valamint a különböző irányoknak, stílusoknak kapcsolatos tárgyalása. Róma, a római műemlékek, valamint Pompeji adnak alkalmat az ó-kori állapotok, műveltség és közlés felől való elmélkedésre. Tivoli és környéke, hol Horatius ódáit és epistoláit írta, a Sybilla templom romjai, a Villa Adriana maradványai a római császárság korának jellemzésére szolgáltatnak módot és tárgyat. Az ó- és középkor érintkezése feletti elmélkedésre a ravennai góth emlékek adnak ösztönt, a középkor méltatása Sienához, „a középkori emlékek városához“ fűződik. A renaissance korszak, melyet a milánói származású Lionardo indít ugyan meg, de uralomra jutása Florenczben történik, a florenczi benyomások alatt nyer méltatást. Mindez nem történeti időrendben következik egymásra mint chronologiai folyamat, hanem minden egyes kor méltatása az azt jellemző emlékekkel együtt illetékes helyükön tárgyalatnak. Ekként lesz az építészetben az ó-keresztény bazilikák s a bizanci stíl székelyévé Ravenna, a gothikáé Milano, a renaissance-é Florencz és Velence, a stíltalan tömegépítkezése a modern Róma és Nápoly.

Nem végezhetem e korlátok közé szorított vázlatos ismertetést a nélkül, hogy külön ki ne emeljem a könyv utolsó fejezetét, mely valóságos glorifikálása az olasz renaissance-nak. Praegnans vonásokkal rajzolja benne a szerző Italia azon nagy szülötteinek működését és egymásra való hatását, a kiknek a szépművészetek megújítása köszönhető. A tömött, tartalmas és mégis világos magyarázata az egymást felváltó irányoknak, a keresztény és pogány felfogásnak egymás elleni küzdelme a renaissance-ban s összeegyeztetése a humanismusban oly meggyőző, világos és szabatos értelmezéssel van tárgyalva, hogy szebbet, jobbat e kérdésről magyar írótól nem ismerünk.

Azt az óhajtsát pedig, melyet a szerző könyve előszavában kifejez, hogy az olvasó, ha még eddig nem szerette meg, a mű elolvasása után szeresse meg annak tárgyát, azt hiszszük tökéletesen teljesülni fogja látni, mert a könyv valósággal rajongást ébreszthet abban is, a ki látta, abban is, a ki nem látta Italiát. Meg vagyok győződve, hogy nem egy olvasója, s a ki még nem volt Itáliában, a könyv hatása következtében elmegy, s a könyvet viszi magával; de a ki volt már Itáliában, újra elmegy s Berzeviczy könyvét nem felejtí itthon — ne is felejtse!

Ferenczy József.